

Торної Йосип
(м. Ужгород)

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА УГОРЩИНОЮ І НОВІ МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ ПІСЛЯ РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Розширення Європейського Союзу (ЄС) належить до тих знакових подій, які значною мірою визначатимуть долю континенту й прилеглих до нього регіонів протягом наступного історичного періоду. Відтак можливі наслідки розширення заслуговують на ретельне вивчення й аналіз. Важливим напрямком такого вивчення традиційно вважається дослідження окремих сегментів того комплексу проблем, які підпадають під визначення "наслідки розширення ЄС". Для визначення нових можливостей транскордонного співробітництва (ТКС) між Україною та Угорщиною особливе місце відводиться прилеглим прикордонним регіонам: Закарпатській області (Україна) та області Соболч-Сотмар-Берег (Угорщина).

Можна говорити про виникнення двох пов'язаних між собою форм транскордонного співробітництва: по-перше, співробітництво між Закарпатським (Україна) та Соболч-Сотмар-Берегським (Угорщина) областями, а також між меншими самоврядними одиницями на рівні громад, по-друге, співробітництво в межах Карпатського Євро регіону, Інтеррегіо, (інституціоналізоване співробітництво).

Законодавче підґрунтя транскордонного співробітництва між двома державами* є двохсторонній Договір про основи добросусідства та співробітництва (6 грудня 1991 р., стаття 9); двостороння Угода про співробітництво в галузі культури, освіти і науки (04 квітня 1995 р.); двосторонній Договір про режим українсько-угорського державного кордону (19 травня 1995 р.); двостороння Угода про транскордонне співробітництво (11 листопада 1997 р.); двостороння Угода "Про умови взаємних поїздок громадян України та Угорщини" (09 жовтня 2003 р.); Трирічний План дій Україна-ЄС (21 лютого 2005 р.); Програма транскордонного співробітництва на 2005-2006 рр*. Із входженням Угорщини до ЄС було денонсовано ряд угод, зокрема в 2003 році було денонсовано Угоду від 12 липня 1995 р. "Про спрощений порядок перетинання державного кордону громадянами, які проживають в прикордонних областях", прийнято Додаток до зміни статусу пунктів пропуску через українсько-угорський державний кордон до Угоди між урядом України та урядом Угорщини від 26 лютого 1993 р. "Про пункти

* На сьогодні між Україною та Угорщиною було підписано 69 договорів, угод, протоколів та інших документів.

* План дій – це документ, що продовжує європейську політику сусідства, зокрема передбачає щорічний моніторинг Єврокомісії, плани дій ЄС та національні програми їх реалізації з боку країн-сусідів.

* схваленої Закарпатською обласною радою (рішення від 10.01.2005 року №476).

пропуску через державний кордон". На сьогодні актуальним залишається підписання угод між Міністерством транспорту і зв'язку України та Міністерством економіки і транспорту Угорщини про визначення місця будівництва проєктованих у межах П'ятого європейського транспортного коридору автомагістралі на українському боці та автомагістралі на угорському боці на українсько-угорському державному кордоні та їх проходження у прикордонних областях [4, 4].

Відповідно до цих документів 1995 р. було створено українсько-угорську міжурядову комісію з питань координації прикордонного співробітництва. Але її роботу робить неефективною те, що з угорської сторони головою є голова Загальних Зборів Соболч-Сотмар-Берегської області, а з української сторони очолювали міністри, і сьогодні, через невизначеність щодо голови з української сторони за останній період вона взагалі не збиралася. Питання ТКС, також, обговорюються на засіданнях галузевих підкомісії змішаної українсько-угорської міжпарламентської комісії, яка була створена в 2003 році.

На регіональному рівні в ТКС важливу роль відіграють наступні організації (установи): Угорське генеральне консульство в м. Ужгороді (відкрито в серпні 1991 р.) та Українське генеральне консульство в м. Ниредьгаза (відкрито в лютому 2003 р.); Українсько-угорська секція Торгово-промислової палати України в м. Ужгороді (створено у вересні 2001 р.), Прикордонне об'єднання органів місцевого самоврядування Закарпаття (створено у 2001 р.), Центр українсько-угорського регіонального розвитку (створено у 2004 р.) та інші.

Для визначення нових можливостей транскордонного співробітництва у контексті інтеграційних процесів в Центральній-Східній Європі (ЦСЄ) варто розпочати з аналізу стану відносин між прикордонними регіонами України та Угорщини.

Після змін в кінці 1980-х рр., що відбулися в країнах ЦСЄ виникла нова ситуація в сфері ТКС між прикордонними регіонами України та Угорщини (протяжність кордону 136,7 км.). До того "залізна завіса" загальмувала розвиток транскордонного співробітництва – кордони були закритими. Господарська діяльність, торгівля, тяжіли до центру, транспортні шляхи прокладалися паралельно до кордону, а існуючі до чергового переділу не використовувалися або ліквідувалися. Така ситуація спостерігалася в Закарпатській області, де було розібрано багато кілометрів залізничного полотна європейського стандарту та побудовані більш широкі колії стандарту СРСР.

До 1989 року між Угорщиною та Україною (тоді ще СРСР) існував лише єдиний КПП – це "Тиса" Чоп-Загонь. В 1989 р. відкрили нові переходи Лужанка-Берегшурень, Виллок-Тісобеч, Дзвінкове-Ловня, Косино-Боробаш. Останні два переходи можна було використовувати тільки з спрощеним пропуском, який з 1 листопада 2004 року відминили. Відкриття кордону призвело до бурхливого розвитку контактів між приватними особами, малими фірмами та бізнесом. Інтенсивно почали розвиватися міжособистісні контакти, відновлювалися родинні зв'язки, а також встановлювалися зв'язки

між культурними, релігійними, та освітніми організаціями та інституціями. Транскордонна співпраця якраз і полягає в тому, щоб у діалозі в усіх сферах життя були задіяні всі соціальні групи населення та адміністративні органи [14].

Важливе місце посідає угорська громада, яка проживає в прикордонних районах Закарпатської області. Для транскордонного співробітництва – це дуже важливо, бо, наприклад, мовного бар'єра не існує. По-друге, вони мають досить розгалужені зв'язки з громадянами Угорщини (родичі, друзі). ТКС є однією з можливостей сприяння культурним та міжетнічним контактам, оскільки саме території прикордоння є зоною, де є важливим налагодження міжкультурної толерантності, виховання спільної європейської ідентичності, актуальними проблемами етнічних меншин, зокрема відділених від “материнської” держави лінією кордону. У цьому контексті необхідним є створення умов для сприяння так званому “малому руху” через кордон, принаймні до 2006–2007 рр., коли нові члени ЄС стануть учасниками Шенгенського візового режиму, а Україна досягне пом'якшення візового режиму з країнами Євросоюзу чи створить передумови для запровадження безвізового стану відносин. Європейська Комісія вже розробила конкретні пропозиції щодо стимулювання “місцевого руху” на нових кордонах ЄС, зокрема передбачила можливість перетину кордону на основі спеціальних документів [15]. Запропоновано запровадити новий тип віз для населення держав – “сусідів”, які проживають на прикордонній території. Цей документ дозволить багаторазово в'їжджати до сусідньої країни ЄС на термін не більше семи днів, при цьому не віддаляючись від кордону більше ніж на 50 км [7, 106].

Регіональна політика розвитку транскордонного співробітництва формується на двох рівнях – державному та регіональному. Тобто, потрібно визнати, що в процесі становлення ринкових відносин в Україні з'явилися нові функції в управлінні обласним господарством – міжнародна діяльність. Ця діяльність розвивається не лише в сфері економічних відносин, а у всіх сферах життя – культурній, науково-освітній, екологічній, розбудови інфраструктури, просторового облаштування тощо, і всі вони стають предметом співпраці за міжрегіональними та транскордонними угодами [1, 654]. Але у зв'язку з відсутності в Україні децентралізації управління, зокрема надання місцевим органам влади конкретних управлінських та фінансових важелів, місцеві влади “обмежено” можуть брати участь в ТКС зі своїми угорськими партнерами, в яких ці реформи вже відбулися.

Передумовою розробки стратегії міжнародної діяльності області є обґрунтоване визначення основних проблем регіону з подальшим виділенням проблем, які можна вирішити самостійно; які потрібно вирішувати за допомогою держави і які доцільно вирішувати в рамках транскордонних і міжрегіональних угод (аналіз стану реалізації між територіальних угод, транскордонного співробітництва в усіх сферах та стратегії регіонального розвитку суміжних прикордонних територій сусідніх держав для виявлення спільних проблем та шляхів їх вирішення). В останньому випадку при вірній організації можна розраховувати на допомогу європейських міжнародних

структур як у методичному, інформаційному, так і у фінансових планах.

Систематичні братерські зв'язки культурного, освітнього та економічного характеру мають міста-побратими прикордонного регіону. Так, наприклад, Ужгород є містом-побратимом м. Ниредьгаза, м. Берегово є містом-побратимом м. Вашарошмонь, м. Виноградів є містом-побратимом м. Фегирдормот, м. Мукачеве є містом-побратимом м. Матисолко, м. Тячів є містом-побратимом м. Нодькалло та Козіңборціко, м. Чоп є містом-побратимом м. Загонь, смт. Свалява є містом-побратимом м. Нірмігайді [3, 58-61].

З 1990 р. ЄС здійснює фінансову підтримку ТКС шляхом використання ряду ініціатив, програм та проектів, а саме: PHARE CBC, TACIS CBC, INTERREG III тощо.

TACIS CBC, що є частиною Регіональної програми TACIS, є головним інструментом ЄС щодо сприяння проведення економічних реформ та перебудови країн СНД. Програма TACIS CBC була ініційована у 1996 р. і має свій окремий бюджет. У 1996 році Європейська Комісія запровадила новий механізм фінансування проектів – Програму TACIS сприяння малим та мікро проектам з прикордонного співробітництва (TACIS CBC SPF-MPF) з метою підтримки проектів малих форм співпраці між місцевими та регіональними органами влади на західних кордонах СНД.

З 1999 р., коли почали визначати строки приєднання центральноєвропейських держав до ЄС, в середовищі Євросоюзу почали розробляти проекти заміни інструменту PHARE CBC на програму INTERREG III, та шляхи її узгодження з програмою TACIS CBC після нової хвилі розширення.*

В 1999 р. угорський VÁTI Kht, який відповідає за здійснення Phare CBC в Угорщині неодноразово звертався до ЄК Євросоюзу щодо розширення діяльності програми Phare CBC на угорсько-український кордон. ЄС в рамках INTERREG, Phare на 2002–2003 рр. започаткував так званий “Фонд Експериментальних Малих грантів” (зовнішня прикордонна ініціатива Phare 2003/005-004) з самостійним бюджетом [13].

Основними проблемами з українського боку щодо подальшої реалізації Програм сусідства є відсутність фінансування для їх розробки і подальшого вироблення конкретних проектних пропозицій, а також неузгодженість механізмів одночасного співфінансування транскордонних проектів за рахунок коштів програм ЄС, національних і регіональних бюджетних асигнувань та позабюджетних джерел.

Відповідно до вимог ЄС новий Закон України “Про транскордонне

* Згідно зі статтею 20 (2) Постанови ЄК №1260/99, що визначає необхідність координації між програмами INTERREG, PHARE, TACIS, MEDA. Правові норми та принципи ЄС є основою спільних транскордонних проектів на “новому кордоні” Євросоюзу, а саме: Постанова 1260/99 ЄС про структурні фонди; Постанова 1783/99 ЄК про ЄФРР; основні принципи ЄС щодо реалізації програми INTERREG III (18.04.2000 р.); основні принципи ЄС щодо здійснення програми PHARE у державах учасницях на період 2000–2006 рр. (13.10.1999 р.); Постанова 2760/98 ЄР на програму PHARE CBC; Постанова 2000/99 ЄР про функціонування програми TACIS у період 2000–2006 рр.

співробітництво” передбачає два основних види проектів та програм транскордонного співробітництва: спільні та національні. Відповідно до прикінцевих положень зазначеного Закону у Державному бюджеті України на 2005 р. та наступні роки має бути визначено кошти та механізм співфінансування відібраних проектів з українського боку [2].

Про “перехідний” статус Програм сусідства до 2007 р. свідчить і збереження для української сторони до цього часу механізмів фінансування транскордонних проектів за існуючою схемою TACIS CBC. Протягом 2004–2006 рр. буде надано близько 20 млн. євро українським партнерам, задіяним у проектах, спрямованих на посилення транскордонної співпраці між розширеним ЄС і його новим сусідом Україною у рамках зазначених вище програм. Для Угорщини фінансування проектів за Програмами сусідства упродовж цього часу здійснюватиметься через програму INTERREG III.* Основним завданням оновленого транскордонного співробітництва повинно стати досягнення таких цілей, як: сприяння сталому економічному та соціальному розвитку прикордоння Європи, зокрема шляхом залучення економіки прикордонних регіонів “сусідів” до європейських ринків; спільне вирішення проблем довкілля, охорони здоров’я, організованої злочинності; забезпечення ефективності та безпеки кордонів, зокрема боротьби проти нелегальної міграції; сприяння контактам між людьми у прикордонні. Досягти цих стратегічних завдань заплановано у два етапи:

2004–2006 рр. – шляхом координації спрямування фінансових ресурсів традиційних програм TACIS CBC, PHARE CBC, INTERREG III A, для чого і буде започатковано “Програми сусідства” на кордонах. Водночас, ці ініціативи повинні бути узгодженими із традиційними фінансовими інструментами підтримки Євросоюзу;

Після 2006 року – формування окремого та автономного від інших програм Інструменту сусідства, який дозволить партнерам пропонувати на розгляд Європейській Комісії ініціативи, які об’єднуюватимуть елементи транскордонної співпраці та регіонального розвитку прикордоння з метою зближення рівнів розвитку територій, розділених кордонами [12].

Серед запланованих бюджетних витрат із структурних фондів ЄС на період 2000–2006 роки програма INTERREG III є найбільшою програмою громадських (місцевих) ініціатив (Community Initiative) ЄС щодо підтримки розвитку прикордонних регіонів країн-членів та їх сусідів з загальним обсягом фінансування у 4 875 млн. євро. INTERREG III охоплює три напрями співробітництва: Напряма А. Транскордонне співробітництво. Напряма В. Транснаціональне співробітництво. Напряма С. Міжрегіональне співробітництво [9].

За оцінками експертів саме прикордонні регіони України є найбільш вразливими до змін, що виникли і ще виникатимуть у зв’язку з розширенням ЄС на схід. Відтак транскордонна співпраця як форма співпраці

* Європейська комісія ініціює подвоєння розмірів технічної допомоги в рамках європейської політики сусідства (ЄПС) на період з 2007 до 2012 року – до 15 млрд. євро. Це практично удвічі більше, ніж на період з 2000 до 2006 року.

прикордонних регіонів України з східними регіонами її центральноєвропейських сусідів потребує максимального оновлення і трансформації, щоб адаптуватися до нових умов [11, 172-173]. Сьогодні ми можемо розраховувати на позитивні зміни, оскільки Європейська політика сусідства пропонує інструмент, що повинен надати нового імпульсу транскордонній співпраці. Більш того, у перспективі цей інструмент може бути поширений на усі регіони України, що стимулюватиме міжрегіональне співробітництво в цілому.

На прикордонних територіях України та Угорщини в рамках технічної допомоги Європейської Комісії реалізовано ряд транскордонних проектів, зокрема – по програмі PHARE CBC: “Розвиток методів і практики сталого водогосподарування в регіоні м. Матисолка і Берегово” (загальна вартість 37 тис. євро), “Розвиток туризму в прикордонному регіоні України та Угорщини” (загальна вартість 58 тис. євро), “Підготовка українських і угорських громадських центрів для участі в програмі INTERREG III та TACIS CBC шляхом програми дистанційного навчання” (загальна вартість 55 тис. євро), “Туристична співпраця між м. Ніредьгаза і Ужгород” (загальна вартість 32 тис. євро), “Реалізація транскордонних культурних програм за участю сільських рад Тисодода та Четфолво” (загальна вартість 32 тис. євро), “Екологічне виживання в басейні р. Тиса в рамках українсько-угорського співробітництва, на якому може базуватися система моніторингу, що відповідає Директиві ЄС Водного Базису” (загальна вартість 46 тис. євро) та інші [13]; – по програмі TACIS CBC: “Розбудова КПП “Тиса” (здійснена реконструкція пункту пропуску Тиса на угорсько-українському кордоні, загальна вартість 2,8 млн. євро), “Створення інституцій для підтримки малого та середнього бізнесу” (створено бізнес інкубатор, загальна вартість 1,5 млн. євро), “Підтримка місцевого розвитку та туризму Карпатського регіону України” (загальна вартість 1,5 млн. євро), “Оцінка ризиків та менеджмент паводків у Закарпатській області” (загальна вартість 2,8 млн. євро), “Розробка стратегії заміру та моніторингу параметрів води у р. Уж, Латориця, та Буг” (загальна вартість 1,9 млн. євро), “Запровадження стратегічного підходу до розвитку транскордонного співробітництва в Карпатському регіоні “Стратегія “Карпати 2003-2011” (TACIS CBC SPF), “Міст для співпраці 2003” (TACIS CBC SPF, створено Центр українсько-угорського регіонального розвитку) тощо.

Фінансова підтримка здійснюється також у рамках двохсторонніх програм. Так, наприклад, програма – “Ніредьгазька ініціатива” (жовтень 2003 року) – ініційована Міністерством Закордонних справ Угорської Республіки та органами місцевого самоврядування області Соболч-Сотмар-Берег, як інструмент вже практичної реалізації Нової Політики Сусідства ЄС [5, 152-153]. “Ніредьгазька ініціатива” передбачає конкретні механізми з метою встановлення тісніших зв’язків між безпосередніми учасниками транскордонного співробітництва: органами виконавчої влади, органами самоврядування, підприємцями. У рамках цієї ініціативи проведено ряд тематичних міжнародних конференцій, науково-практичних конференцій із залученням до їх роботи провідних фахівців, керівників підрозділів

державних установ та регіональних і місцевих органів влади Угорщини, України та інших експертів з країн ЄС. Мета цих заходів – зміцнення зв'язків між місцевими та регіональними владами по обидва боки східних кордонів ЄС та створення можливості для безпосереднього обміну думками для опрацювання перспективних шляхів вирішення проблемних питань, що виникатимуть у різних сферах регіональних відносин у зв'язку з розширенням ЄС. Для виконання програми було створено Громадський фонд Євро-Кліп-Єврозв'язок. Одним із перших проектів цієї структури є розробка Концепції спільного розвитку прикордонних територій України та Угорщини.

Особливо важливого значення набуває розробка нових концепцій розвитку транскордонного співробітництва країн ЄС з прикордонними територіями держав "сусідів". Тут прикладом могла б стати Концепція спільного розвитку прикордонних територій України та Угорщини, розроблена спільно Закарпатською та Собољч-Сотмар-Берегською областями.* За Концепцією визначені основні напрями розвитку прикордонного співробітництва. Це – розбудова кордону; облаштування зони міжнародних транспортних коридорів, зокрема V. Європейського Транспортного Коридору, який має важливе значення на шляху Європа-Кавказ-Азія; охорона навколишнього середовища; співробітництво у розвитку туристично-рекреаційного комплексу; створення умов, стимулювання розвитку малого підприємництва у прикордонних регіонах та інше [3, 95-103].

Інституціоналізовані форми зв'язків, які буде розглянуто далі, також розвивалися, але такого успіху, як неінституціоналізовані зв'язки, не досягли. Систему фінансування ТКС забезпечили безпосередньо інституції ТКС – євро регіони, фінансування яких здійснюється в першу чергу з структурних фондів ЄС, з членських внесків, міжнародних фондів та інші. Через головні офіси яких здійснюється, в нашому випадку мала б здійснюватись, координація та фінансування співробітництва.

Діяльність областей та євро регіонів щодо транскордонного співробітництва базується на укладених Договорах та Угодах міждержавного рівня та угодах і рішеннях про співпрацю між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади з адміністративно-територіальними одиницями країн, що входять до складу євро регіонів. Угоди реалізуються як в цілому на території областей, так і території євро регіонів. Так, по "Карпатському євро регіону" транскордонне співробітництво регулюється 34 угодами та іншими рішеннями [5, 131-132].

Міжнародну Асоціацію "Карпатський Євро регіон" (КЄ) створено 14 лютого 1993 р., підписанням у м. Дебрецені (Угорщина) міністрами закордонних справ та головами прикордонних адміністративно-територіальних одиниць України, Польщі та Угорщини Декларації про співробітництво населення, яке проживає в Карпатському регіоні.

Важливим напрямком діяльності Карпатського євро регіону є

* схваленої Закарпатською обласною радою (рішення від 20.06.2003 року № 221).

проведення ярмарок, фестивалів, регулярні обміни творчими колективами, групами спортсменів, науковцями, делегаціями спеціалістів в області охорони здоров'я, екології, фахівців соціальних служб, зустрічі представників митних і прикордонних служб, правоохоронних органів.

Але, на жаль, як показує опитування, більшість населення прикордонного регіону України та Угорщини або не знає взагалі про існування Карпатського Євро регіону (громадяни Угорщини – 54,2%, громадяни України – 71,6%), або не знає про діяльність організації (громадяни Угорщини – 2/3, громадяни України – 80%). [10, 311]

Одним із прикладів створення субрегіону в межах Карпатського регіону є Interregio [8, 1512].

6 жовтня 2000 р. було підписано Угоду між Закарпатською областю (Україна), Сату-Марським повітом (Румунія) та Собољч-Сотмар-Берегською областю про Interregio – про трілатеральне співробітництво. Interregio на прикордонних територіях трьох держав планує і реалізує розвиток у таких напрямках: спільний кордон та інфраструктури, які відносяться до нього; охорона природи, навколишнього середовища та водних ресурсів, міжнародний туризм та інше. Проте "Interregio", так само як і Карпатський Євро регіон створювався з ініціативи "згори", а не від регіонів, тому і має лише формальний характер. Хоча завдяки підтримки фондів ЄС останнім часом намітилася і активізація. Наразі підготовлено 12 спільних проектів у гуманітарній та економічній сферах на основі концепції розвитку прикордонних територій України, Угорщини та Румунії "Interregio". У планах – створення транскордонних територій по охороні навколишнього середовища, розбудова долини річки Тиса та її природний захист [6, 103-104].

Наведений аналіз дозволяє зробити наступні висновки:

Після розширення ЄС для розвитку транскордонного співробітництва між прикордонними регіонами України та Угорщини з'явилися нові можливості, зокрема: – Угорщина з отриманням відповідних квот у ЄС впливає на формування транскордонної політики організації щодо України; – перенесення співробітництва у нові рамки його фінансування ЄК з метою зменшення відмінностей у розвитку двох прикордонних регіонів. Для таких прикордонних регіонів, як Закарпатська область, співпраця в рамках трьох Програм сусідства – Україна-Польща-Білорусь, Україна-Словаччина-Угорщина та Україна-Румунія – на основі механізмів TACIS CBC, PHARE CBC, INTERREG III дозволить мінімізувати дію "ефекту бар'єра", породженого наявністю кордону, а також сприятиме зменшенню відмінностей у рівнях соціального та економічного розвитку по різні боки кордону.

Але, мабуть, найголовніший висновок поляє у тому, що ми нарешті починаємо розуміти транскордонне співробітництво не тільки й не стільки як облаштування кордонів, митних переходів тощо, а й як співробітництво і взаємодію регіонів. Тобто поняття наповнюється новим змістом і, відповідно, ставляться нові завдання. Ніхто не говорить, що кордонами тепер потрібно займатися менше. Навпаки, адже 2004 року, коли наші сусіди вступили у ЄС, західний кордон України став східним кордоном Євросоюзу. А це – і нова

відповідальність, і нові зобов'язання. Тож подальше зміцнення кордонів, будівництво нових сучасних переходів та модернізація уже функціонуючих, розвиток прикордонної інфраструктури й багато чого іншого ще довго не сходитиме з порядку денного.

1. Беленький П.Ю., Мікула Н.А. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів // Регіональна політика: методологія, методи, практика. / Колектив авторів. Монографія. НАН України. Інститут регіональних досліджень. За ред. академіка НАНУ М.І. Долішного. – Львів, 2001. – 719 с.
2. Закон України “Про транскордонне співробітництво” від 24 червня 2004 р., № 1861-IV. [http // www.rada.kiev](http://www.rada.kiev)
3. Концепція спільного розвитку прикордонних територій України та Угорщини. – Ніредьгаза: ТОВ “GFB”, 2003.
4. Литвин В. Українсько-угорські відносини: історичні традиції та нові обрії співробітництва. // Голос України. – 2004. – 28 травня. – № 98 (3348). – С.4-5.
5. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво. Монографія. – Львів, 2004. – 395 с.
6. Регіональна політика ЄС після його розширення: Аналітичні оцінки / Нац. Ін-т стратегічних досліджень (Закарпатський філіал); Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні; Ред. колегія: О.С Власик, С.І Мітряєва (голов. ред.), В. О. Приходько. – Ужгород: Вид-во “Ліра”, 2004. – 244 с.
7. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносин України з центрально-європейськими сусідами / Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень “ЄвроРегіо Україна”. – К.: “К.І.С.”, 2004 – 360 с.
8. Baranyi, B. 2002 a: Euroregionális szervezetek és új interregionális szerveződések Magyarország keleti államhatárai mentén. – Magyar Tudomány. 2002. 11. pp. 1505-0518.
9. Community Initiative INTERREG III. B (2000–2006). Programme Coplement Draft. Approved by the Monitoring Committee April 12, 2002.
10. Dancs László (2003): A határon átnyúló kapcsolatok főbb jellemzői a magyar-kárpátaljai határtérségben a lakosság szemszögéből. In: A vidéki Magyarország az EU-s csatlakozás előtt. VII. falukonferencia. Szerk.: Kovács T. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja, Magyar Regionális Tudományi Társaság, 2003.
11. Hajdú Zoltán. Potential possibilities of transborder co-operaton after Hungary's accession to the European Union. In: Role of the regions in the Enlarging European Union edited by Zoltán Gál, Pécs, Centre for Regional Studies, 2001.
12. [http:// europa.eu.int / comm / enlargement / index_en.html](http://europa.eu.int/comm/enlargement/index_en.html).
13. <http://www.vati.hu/owa/vati/newweb.tfimenu?kod=118.1>.
14. Practical Guide to Cross-border Cooperation /Third edition 2000/Phare/AEBR /EC. P.216, p. B2- 64.3.
15. The Commission Proposes Concrete Measures for Facilitating “Local Traffic” at the Land Borders of the Union, IP/03/1186, Brussels, 1 September 2003.

SUMMARY

Josip Tarpai. TRANSBORDER COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND HUNGARY AND THE NEW POSSIBILITIES AFTER ENLARGEMENT OF THE EUROPEAN UNION

The state of co-operation between the cross-border regions of Ukraine and Hungary is studied in the present research: cross-border co-operation between Zakarpattia and Szabolcs-Szatmár-Bereg regions as well as the smaller self-governmental units; institutional co-operation in the frame of Carpathian Euroregion and Interregio operation; the Concept of joint development of cross-border regions in Ukraine and Hungary implementation; financial support for the cross-border co-operation within bilateral agreements and TACIS CBC, PHARE CBC, INTERREG III programmes etc.